

CRONICA DE CURTE A DOMNITORULUI MATEI BASARAB

prof. ANDREI POPETE-PĂTRAȘCU

„Izvoarele istorice sunt urme lăsate de gândirea și faptele oamenilor din trecut. Ele slujesc la cunoașterea și reconstituirea științifică a evoluției societății. Pentru secolele XIV-XVII izvoarele istorice sunt relativ numeroase și variate.”¹

Printre aceste izvoare se numără și cele narative, care au menirea să transmită urmașilor cunoașterea unor fapte de caracter istoric. Astfel de izvoare sunt: analele, cronicile ș.a.m.d.

Din punct de vedere al locului unde au fost scrise, izvoarele narrative se împart în interne și externe. În principiu, cele dintâi aduc informația cea mai bogată și mai prețioasă,² amintind aici: *Letopisețul anonim*, *Cronicile slave moldovenești*, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, *Letopisețul cantacuzinesc*, *Cronica Bălenilor* etc.

Până nu de mult se știa că istoria Țării Românești se află consemnată în două scrieri de la sfârșitul secolului al XVII-lea: *Letopisețul cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*. Mai recent, cercetările lui Dan Zamfirescu, au modificat datarea versiunilor *Letopisețului cantacuzinesc*.³ Există o cronică anterioară acestui „letopiseț”, scrisă către 1688, și Cronicii Bălenilor, redactată între 1678 și

¹ *Tratatul de Istoria Românilor*, vol. IV, Edit. Enciclopedică, București, 2003, p. 3

² *Ibidem*, p. 18-19

³ Pavel Chihaia, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1976, p. 17

1688: prima versiune a letopiseșului scris pentru familia Cantacuzinilor, care se încheie în anul 1665.¹

În urma unei investigații însă a fost scoasă la lumină o și mai veche cronică a Țării Românești. Virgil Cândea a găsit într-o bibliotecă de lângă Beirut o cronică în limba arabă, scrisă de către patriarhul Antiohiei Macarie Zaim, în realitate o traducere după un text grecesc (reprezentând, la rândul său, o transpunere după o cronică românească), la care patriarhul a adăugat unele știri.² Cronica românească, în versiune arabă, ar fi fost scrisă înainte de 1658, după cum arată Virgil Cândea, acest an reprezentând anul reîntoarcerii patriarhului la Damasc.³

Prin urmare, cunoaștem cronici ale Țării Românești care duc evenimentele până la trei momente diferite: până la o dată anterioară anului 1658, până la 1665 (prima versiune a *Letopiseșului cantacuzinesc*) și până la 1688 (ultima versiune a *Letopiseșului cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor*)⁴.

Dimitrie Onciul, apoi P.P. Panaitescu, într-un studiu bine documentat, au arătat că prima cronică a Țării Românești din secolul al XVII-lea s-a alcătuit în vremea domniei lui Matei Basarab.⁵

Coborând pe scara timpului, P.P. Panaitescu, analizând izvorul comun al *Letopiseșului cantacuzinesc* și *Cronicii Bălenilor*, a ajuns la concluzia căa existat un letopiseș anterior, scris în timpul vieții lui Matei Basarab⁶ (1632-1654). P.P. Panaitescu nu reușește să deducă însă că această cronică, a lui Matei Basarab, nu acoperea în întregime viața voievodului, ulterioarele studii demonstrând factologic și stilistic, prin prisma unor trăsături de fond diferite din cadrul cronicii, că redactorii sunt diferiți.

Prin urmare, în timpul domniei lui Matei Basarab nu s-a scris numai o singură cronică, ci două. Este foarte probabil ca primul cronicar să fi transcris

¹ *Ibidem*, p. 17-18

² *Ibidem*, p. 18

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

⁵ Vezi Dan Zamfirescu, *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967, p. 184-231

⁶ *Tratatul de Istoria Românilor*, vol. V, Edit. Enciclopedică, București, 2003, p. 108

notații legate de date precise, reproducându-le cu exactitate.¹ Cel de-al doilea, care duce evenimentele până în anul 1653, descrie evenimentele din memorie, punctându-le cu puține repere cronologice; asociază acțiunile voievodului după natura lor, dar nu după succesiunea în timp.²

Avem așadar de-a face cu o *Cronică boierească despre Matei Basarab* și cu o *Cronică de curte a lui Matei Basarab*.

Primul, cel care scrie după modelul anelor, este un boier sau pisarul unui boier, redactând o cronică cu caracter boieresc, unde însuși Matei Basarab este privit ca „feciorul Danciului vornicul”.³

În cele ce urmează vom încerca realizarea unei succinte analize a *Cronicii de curte a lui Matei Basarab*, care o amplifică pe prima (*Cronica boierească despre Matei Basarab* - scrisă, după părerea specialiștilor, la sfârșitul anului 1633) și o continuă, propunându-și totodată un alt obiectiv: glorificarea voievodului.⁴

Punctul de vedere, dacă vreți, al boierilor, care au contribuit la aducerea pe tronul Țării Românești a lui Matei Basarab, este înlocuit cu o viziune aulică: pe cronicarul de curte al lui Matei Basarab nu îl mai interesează rivalitățile voievodului cu boierii, sau raporturile sale cu poarta, deoarece domnia se stabilizase, ci sublinierea autorității domniei, prezentată ca fiind de origine divină.

În aceeași cronică a curții, Dumnezeu face minuni în favoarea lui Matei: „Iar când fu deseară, făcu Dumnezeu o minune mare, că trimise lui Matei Vodă un nor ploios”⁵ etc. Invocațiile voievodului sunt consemnate cu fidelitate, redate ad litteram: „Feții mei voinici viteji, rugați pre Dumnezeu și vă îmbărbățați...”⁶.

De un conservatorism, lesne de înțeles în lumina principiilor curții lui Matei, pe care îl mărturisește însuși voievodul, cronicarul aulic nu intervine în textul precedent, adică în textul *Cronicii boierești despre Matei Basarab*,

¹ Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 19

² *Ibidem*, p. 19-20

³ *Ibidem*, p. 20

⁴ *Ibidem*, p. 39

⁵ *Ibidem*

⁶ *Ibidem*

adăugând însă la știrile analelor despre intervalul 1504 - 1517 scrierea *Viața patriarhului Nifon*,¹ tradusă de Udriște Năsturel nu cu multă vreme înainte.

De fapt, *Viața patriarhului Nifon*, în versiunea cunoscută din *Letopisețul cantacuzinesc*, în care accentul cade pe discipolul patriarhului, domnitorul Neagoe Basarab (încoronat la Nicopol 1511,² Neagoe Basarab „au domnit cu bună pace, până au murit în domnie”³ + 1521), urmărește să consemneze în contextul cronicii de la 1653 o prefigurație a vieții și activității urmașului lui Neagoe Basarab, Matei Basarab⁴.

Astfel, Matei Basarab își statornicește pe strămoșul său Neagoe ca exemplu de viață și activitate.⁵

Inserarea *Vieții patriarhului Nifon* în cronica de curte a lui Matei Basarab corespunde de altfel cu sublinierea frecventă în epocă a înrudirii voievodului cu Neagoe Basarab (după cum se știe Matei era strănepotul Margăi, sora lui Neagoe).⁶

Matei Basarab însuși dăruiește lui Constantin, mare postelnic și fiilor săi, ocina din sărata (Buzău) la 25 decembrie 1634, intitulându-se „*nepotul de fiu al marelui și preabunului răposatului Io Basaraba voievod*”⁷. Într-un alt document, din 10 aprilie 1647, el invocă pe Dumnezeu, care „*cu a lui grijă s-au deprins a avea pururea dă neamul nostru bășărăbesc, cum și cu mine... a-l ridica la scaunul de domnie și țiitorul steagului*”⁸.

În sfârșit, la un an după redactarea cronicii de curte, în hrisovul din 7 ianuarie 1654 pentru mănăstirea Argeș, referitor la moșia Flămânzești, Matei Basarab scrie: „*să-i fie satul Flămânzești slobod de talere... cum s-au fost iertat și*

¹ Dan Zamfirescu, *op. cit.*, p. 216

² Constantin Rezachevici, *Cronica domnilor din Țara Românească și Moldova, secolele XIV-XVI*, vol. I, Edit Enciclopedică, București, 2001, p. 143

³ *Istoria Țării Românești*, ediția 1960, p. 42

⁴ Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 40

⁵ *Ibidem*

⁶ *Ibidem*, p. 41

⁷ *Ibidem*

⁸ *Ibidem*

de alți bătrâni domni, de răposatul moșul domniei mele Io Basarab voievod. Pentru că această Sfântă mănăstire Argeș au fost făcută... de răposatul moșul domniei mele Io Basarab voievod... Apoi... acum... dăruindu-mi Domnul... a stăpâni Țara Românească în scaunul moșului domniei mele Io Basarab voievod... ”¹.

Cronicarul de curte al lui Matei basarab a adus unele modificări și părții de început (secolele XIV și XV), preluată de la antecesorul său.

„În primul rând se constată, afirmă Pavel Chihaia, că descălecătorul se transformă din Negru în Radu Negru, vădind acceptarea unui consens unanim. Intr-adevăr , dacă în cursul secolului al XVI-lea nu găsim decât cognomenul de Negru, în documentul din 13 septembrie 1618 apare numele lui Negru Radu si cu puține excepții această asociere se va impune.”²

De altfel, au existat trei centre în jurul cărora s-a menținut tradiția despre Negru Vodă: Cîmpulung, Argeș și Tismana, în care Negru Vodă este asociat cu Radu. Deși inițial Negru vodă apare în documentele păstrate la 3 mai 1549 și inițial această poreclă a înlocuit numele primilor voievozi munteni începând cu Vlaicu, ulterior, pe măsură ce Radu I a fost acceptat drept ctitorul Tismanei, socotită de la sfârșitul secolului al XVI-lea cea mai veche mănăstire din Țara Românească, porecla Negru i-a fost atribuită, devenind astfel Radu Negru.

Varianta tismăneană a lui Radu Negru a fost adoptată și de *Cronica de curte a lui Matei Basarab* din anul 1653, deși această cronică are în vedere, în primul rând Cîmpulung, care capătă o importanță deosebită în vremea lui matei Basarab.³

Datorită inadvertențelor cronologice în ceea ce privește succesiunea voievozilor Țării Românești (prezența lui (Nicolae) Alexandru, eliminarea lui Dracul voievod, incertitudinea problematicei descălecaturii) deducem foarte ușor

¹ *Ibidem*

² Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 77

³ Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 42

că autorul *Cronicii de curte a lui Matei Basarab* nu și-a pus problema unei cronologii verosimile.

Cu toate acestea, remarcabil în *Cronica de curte a lui Matei Basarab* rămâne textul care face trimiteri directe la voievod, care ne este înfățișat domnind absolut. Cronica aparține voievodului, este emanația sa¹ și în ea nu apare nici un nume de boier.

În conflictele armate, lumina cade exclusiv asupra voievozilor, iar boierii și restul luptătorilor rămân în umbra anonimatului.

În ceea ce privește domnia lui Matei Basarab, aceasta este relatată firesc, „stăpânirea de peste două decenii a voievodului a însemnat o epocă de pace și de stabilitate internă pentru Țara Românească”.²

² *Tratatul de Istoria Românilor*, vol. V, Edit. Enciclopedică, București, 2003, p. 111